

Aleksander Cieśliński

dr hab.

Uniwersytet Wrocławski

alek@prawo.uni.wroc.pl

System jednolitego rynku wewnętrznego Unii Europejskiej a Ukraina z perspektywy układu stowarzyszeniowego

Słowa kluczowe: umowa stowarzyszeniowa, Ukraina-UE, Jednolity rynek wewnętrzny, harmonizacja.

I. Jednolity Rynek Wewnętrzny jako fenomen integracji

Rynek wewnętrzny UE, przewidziany w art. 26 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej TFUE), stanowi swoisty fenomen, zapewniając przede wszystkim funkcjonowanie między państwami członkowskimi obszaru gospodarczego bez granic wewnętrznych zapewniającego swobodny przepływ towarów, usług, osób i kapitału na skalę nieznaną w stosunkach międzynarodowych. W szerszym wymiarze przyczynia się on także do ogólnego rozwoju gospodarczego i nawet pokojowego współistnienia narodów Unii. W dobie narastających współcześnie wątpliwości co do sensu pogłębiania integracji wewnątrz tej organizacji, a nawet rosnącego euro-sceptycyzmu chociażby w wydaniu brytyjskim, okazuje się on jednym z niewielu osiągnięć tego procesu, który nie budzi rzeczywistych oporów. Cieszy się zarazem powszechnym uznaniem, nawet jeżeli sprzeciwy budzą niektóre metody jego realizacji. Czasem można nawet odnieść wrażenie, że to właśnie

będący jego ostoją ów swobodny przepływ stanowi jedyne realne spoiwo państw europejskich, stanowiąc swoiste remedium na brak prawdziwych związków politycznych oraz zapewniając pewny i trwały punkt odniesienia.

Zresztą od początku istnienia EWG był to niezwykle skuteczny instrument prawny znoszenia barier w wymianie między państwami członkowskimi, a nieskrępowany obrót czynników produkcji oraz przepływ jednostek ludzkich nie tylko przynosił wiele korzyści ekonomicznych i politycznych całemu systemowi gospodarczemu państw, ale także wpływała na rozwój praw indywidualnych. Nie byłoby to oczywiście możliwe w takim stopniu, gdyby od początku nie zakładano celów wykraczających poza sam wolny handel na poziomie znanym np. z WTO. Co ciekawe tak znacząca rola akurat tych gwarancji nie w pełni stanowi funkcję postanowień traktatowych, będąc przynajmniej w równym stopniu pokłosiem rozwoju orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości. Wywoływało ono efekty liberalizacyjne i deregulacyjne, ułatwiając oczywiście przeciwstawianie się protekcjonizmowi, a nawet interwencjonizmowi stosowanemu przez część państw. W wymiarze ogólniejszym spowodowało to natomiast ukształtowanie dwóch sposobów rozwoju rynku, a więc tzw. integracji negatywnej uosabiającej właśnie eliminację istniejących przeszkód w handlu, właśnie z pomocą orzecznictwa oraz integracji pozytywnej kojarzonej z harmonizacją, gdyż polegała na modyfikacji i tworzeniu wspólnych instrumentów prawnych i instytucji odpowiedzialnych za ich realizację¹.

Obecnie nie ulega wątpliwości, że jednolity rynek wewnętrzny, jak brzmi jego pełna nazwa², należy do najważniejszych osiągnięć całego procesu integracji i traktowany jest jako jeden z podstawowych fundamentów konstytucji gospodarczej UE, a nawet tzw. megazasadą *generis* dająca szerokie uzasadnienie realizacji różnych środków na poziomie ponadnarodowym. Pierwotnym źródłem jego utworzenia stała się Biała Księga Komisji Europejskiej³ z 1985 r., która opierała się właśnie na idei znoszenia wszelkich barier, także fizycznych i technicznych, co miało umożliwić stworzenie obszaru na podobieństwo rynku krajowego, ale także zawierała zaawansowany program wprowadzania legislacji wspólnotowej o bardzo szerokim zakresie regulacji. Ważne było przyjęcie szerokiej definicji owych barier, obejmującej różne krajowe regulacje dotyczące importu, jak procedury kontrolne, dopuszczenia do obrotu krajowego, licencje importowe, certyfikaty i wymogi wobec towarów, zakazy wwozu, obowiązek posiadania infrastruktury w państwie

¹ P. Dąbrowska, E. Gromnicka, L. Gruszczyński, B. Nowak, A. Pudło, *Swobodny przepływ towarów*, cz. 1, [w:] *Prawo gospodarcze Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2011, s. 1–23; *Swobodny przepływ pracowników wewnątrz Unii Europejskiej*, cz. 2, red. Z. Hajn, [w:] *Prawo gospodarcze Unii...*, s. II–11; J. Pelkmans, *Mutual Recognition in Goods and services: An Economic Perspective*, [w:] *The Principle of Mutual Recognition in the European Integration Process*, eds F. Kostoris, P. Schioppa, Basingstoke 2005, s. 8.

² Geneza rynku wewnętrznego a także analiza jego istoty zob. A. Cieśliński, *Wspólnotowe prawo gospodarcze*, t. 1. *Swobody rynku wewnętrznego*, Warszawa 2009, s. 3 inast.

³ Completing The Internal Market: White Paper From The Commission To The European Council COM (85), http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf.

przyjmującym itp. Podstawę traktatową dla tego projektu, zawartą obecnie we wspomnianym art. 26 TFUE, oraz środki prawne dla tych działań zapewniła zmiana wprowadzona Jednolitym Aktem Europejskim w 1986 r.⁴

Ukonstytuowanie i budowa rynku wewnętrznego okazały się natomiast wyzwaniem ze względu na przeciwstawne wizje filozofii regulowania gospodarki prezentowane przez główne państwa członkowskie. Równocześnie, mimo że Biała Księga była oparta na harmonogramie, który miał zostać urzeczywistniony do końca 1992 r., długo po tej dacie trudno było mówić o jednolitym rynku jako kompletnym i skończonym projekcie i nawet dziś wydaje się to częściowo hipotetyczne. Wynika to zresztą ze swoistej rekonceptualizacji polegającej na rezygnacji z perspektywy ostatecznego celu, który w zamkniętej postaci miałby zostać osiągnięty w przyjętym terminie, na rzecz wizji projektu dynamicznego, który ewoluuje zarówno pod względem konstrukcji, instrumentów prawnych, jak i zakresu⁵. Stąd nie powinno dziwić, że w kolejnych latach przyjmowano kolejne programy mające zapewnić rozwój jednolitego rynku⁶.

Wracając do idei integracji negatywnej podkreślić należy jakie znaczenie dla całej tej konstrukcji odgrywają same swobody rynku wewnętrznego, które urosły do rangi centralnejosi całego procesu integracji – zarówno w wymiarze ogólnym, jak i z perspektywy praw indywidualnych uczestników rynku⁷. Umożliwiły one skuteczne zwalczanie protekcjonizmu oraz przezwyciężanie różnic w systemach prawnych pomiędzy państwami członkowskimi, co spowodowało, że niejednokrotnie harmonizacja na poziomie wspólnotowym pozostała cokolwiek uzupełniająca⁸. Dla właściwego uchwycenia systematyki swobód nie jest jednak wystarczające oparcie się na wspomnianym art. 26 TFUE, który ma charakter cokolwiek symboliczny i nie pokrywa się z katalogiem, jaki wynika z dalszych, szczególnych norm Traktatu. Definicja ta przewiduje towary, osoby, usługi i kapitał, a jak wiadomo, art. 63 ust. 2 TFUE dodaje jeszcze płatności, natomiast zamiast ogólnego przepływu osób pojawiają się inne swobody, tj. przepływu pracowników z art. 45 oraz przedsiębiorczości z art. 49, które zapewniają stałą aktywność w innym państwie członkowskim – odpowiednio w ramach stosunku zatrudnienia lub działania na własny rachunek.

Dodatkowo w kontekście rynku wewnętrznego przywoływanie swobody przepływu osób jest o tyle problematyczne, że od wprowadzenia obywatelstwa UE

⁴ Pierwotnie był to art. 8a Traktatu EWG, po traktacie z Maastricht – 7a TWE, a po Traktacie amsterdamskim – 14 TWE.

⁵ J. Shaw, J. Hunt, Ch. Wallace, *Economic and social law of the European Union*, Basingstoke 2007, s. 78–79.

⁶ Wśród nich warto chociażby wymienić *Plan działania na rzecz jednolitego rynku Komisji Europejskiej z 1997 r.*: http://ec.europa.eu/internal_market/strategy/action-plan_en.htm. oraz *Strategię rynku wewnętrznego z 1999 r.*: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council of 24 November 1999 – Strategy for Europe's Internal Market [COM(1999) 624 final]

⁷ R. C. White, *Workers, Establishment, and Services in the European Union*, Oxford 2004, s. 3.

⁸ Analiza teoretyczna swobód zob. A. Cieśliński, *Konstrukcja prawna swobód rynku wewnętrznego Unii Europejskiej*, Wrocław 2013.

ten przepływ jest kojarzony przede wszystkim z tą instytucją, gwarantowany odrębnie w art. 21 TFUE wszystkim obywatelom państw członkowskich i członkom ich rodzin oraz oderwany od wymiaru czysto ekonomicznego. Oczywiście można sugerować, że stanowi on niezbędny substrat swobód rynkowych, ale właśnie dotyczące ich normy traktatowe opierają się na konkretniejszych swobodach. Artykuł 21 jest prawem obywatelskim o szczególnej randze, który stanowi zarazem podstawę do przyznawania różnorodnych uprawnień, nawet natury socjalnej, wszystkim, a nie tylko wybranym obywatelom państw członkowskich, i oczywiście jego zakres podmiotowy wykracza poza beneficjentów rynku wewnętrznego. Jednak także w ramach współczesnych umów międzynarodowych UE problematyka czystego przemieszczania i pobytu osób umiejscawiana jest poza systematyką ekonomiczną, choć oczywiście nie musi to implikować pełnego prawa wjazdu i osiedlenia dla cudzoziemców poza-unijnych.

W systemie unijnym swobody uosabiają niejako możliwość rezygnacji z rzeczywistej legislacji w wielu sferach rynku wewnętrznego oraz oparcie się na Trybunale poszerzającym granice integracji negatywnej dzięki ich otwartemu i rozwojowemu charakterowi, co bywa określane jako *judicialharmonisation*⁹. Jednakże trudno zarazem nie zauważyć, że organizując rynek jednolity, Unia Europejska mimo wszystko stała się wielkim systemem regulacyjnym, który nie zawsze hołduje idei wolnego handlu, wyważając ją z wyzwaniami tworzenia wielkiego wspólnego obszaru oraz ochroną innych wartości zagrożonych liberalizacją. Znajduje to zresztą odzwierciedlenie także w stosunkach zewnętrznych UE, co stanowi przedmiot poniższych rozważań.

II. Model stosunków z Unii Europejskiej z Ukrainą

Wydaje się, że warto spojrzeć szerzej na znaczenie idei ojców założycieli Wspólnot Europejskich, dla których wolny handel od początku nie był celem samym w sobie. Został on wybrany jako najdogodniejszy w istniejącym kontekście historyczno-politycznym sposób integracji, czy też szerzej zapewnienia pokoju w Europie. Pozwalał bowiem wymuszać współpracę oraz wypracowywanie kategorii wspólnego interesu, a także pogłębianie współzależności i nawet solidarności międzynarodami, chociaż z pewnością w latach 50-tych nikt nie mógł sobie wyobrazić, jak znacznego rozwoju doświadczy Unia przez kolejne dekady.

Zasadność doboru takiej metody integracji europejskiej, której przynajmniej w części zawdzięczamy także obecny kształt i zakres terytorialny Unii, nie musi kończyć się bowiem na jej obecnych granicach, tym bardziej, że łączy w sobie brak

⁹ S. Weatherill, *Why harmonise?*, [w:] *European Union Law for Twenty-First Century. Rethinking the New Legal Order*, vol. 2. *Internal Market and Free Movement Community Policies*, eds T. Tridimas, P. Nebbia, Oxford 2004, s. 12. J. Shaw, J. Hunt, Ch. Wallace, *Economic and social...*, s. 12–15. A. Stone Sweet, *The European Court and Integration*, [w:] *idem, The Judicial Construction of Europe*, Oxford 2004, s. 3; G. Davies, *Nationality Discrimination in the European Internal Market*, The Hague 2003, s. 3. Zob. też interesujący artykuł K. Mortelmans, *The Common Market, the internal market and the single market, what's in a market?*, «Common Market Law Review», 35, 1998, nr 1.

politycznych kontrowersji z dużą skutecznością w osiąganiu także dalej idących celów. Znowu przez kolejne dziesięciolecia metoda ta dostarczać może bowiem odpowiedniego instrumentarium dla uporządkowania sytuacji na tych obszarach kontynentu europejskiego, które nie zostaną zdominowane przez rosyjski imperiaлизм. Nie można jednak wykluczyć, że zmieniająca się koniunktura polityczna uniemożliwi osiągnięcie w pełni analogicznych rezultatów.

Z pewnością jednak słusznym wydaje się rozważenie znaczenia jednolitego rynku wewnętrznego dla takiego państwa, jak Ukraina. W tym celu przyjmować należy podwójną perspektywę – z jednej strony tę bieżącą i już funkcjonującą, którą wyznaczają ramy obowiązującej już umowy stowarzyszeniowej z Unią, a z drugiej o wiele bardziej odległą i na razie dosyć hipotetyczną, czyli ewentualnej akcesji. W obu przypadkach natomiast właśnie ten złożony system prawno-ekonomiczny stanowi kluczowy punkt odniesienia, który wymaga analizy przede wszystkim z perspektywy samej konstrukcji prawnej owej Umowy, co stanowi przedmiot niniejszego artykułu oraz konkretnych zobowiązań harmonizacji prawa rozważanych w następnym artykule.

Można bowiem zaryzykować tezę, iż stopień zaawansowania państwa ukraińskiego w dostosowaniu się do jego standardów oraz zdolność do uczestnictwa w nim, nawet na ograniczonych zasadach, stanowić może w przyszłości jeden z podstawowych kryteriów oceny samej zdolności do członkostwa. W zależności od rezultatu dostarczy więc argumentów albo zwolennikom albo przeciwnikom takiego rozwiązania, a więc sprzyjać będzie tym najważniejszym rozstrzygnięciom – politycznym, które podejmowane na najwyższych szczeblach przesądzą o przyszłości wschodniego sąsiada Polski.

Warto w tym kontekście uwypuklić rolę słynnych kryteriów kwalifikacyjnych, jakie spełnić musi kandydat do członkostwa, określonych po upadku komunizmu z myślą o państwach, które wtedy uzyskały polityczną podmiotowość umożliwiającą realizację tego rodzaju ambicji. Zostały one wypracowane na szczycie Rady Europejskiej w Kopenhadze w 1993 r. i uzupełnione na szczycie Rady Europejskiej w Madrycie w 1995 r., przewidując m.in. istnienie skutecznej gospodarki rynkowej gotowej sprostać naciskom konkurencji i właśnie siłom rynku wewnętrznego UE oraz zdolność do wypełniania obowiązków państwa członkowskiego, wynikających z prawa i polityki UE.

1. Ogólna charakterystyka Układu Stowarzyszeniowego

Koncentrując się przede wszystkim na perspektywie bieżącej należy przypomnieć, iż umowy stowarzyszeniowe, zawierane na podstawie obecnego art. 217 TFUE, realizowane na kontynencie europejskim od początku istnienia EWG stanowiły instrument szerzej rozumianej integracji¹⁰. Dobrą tego egzemplifikacją może być

¹⁰ Analiza umów stowarzyszeniowych zob. A. Cieśliński, Umowa stowarzyszeniowa w systemie prawa Wspólnot Europejskich, Wrocław 1999 r.

współczesny los dwóch państw, którym u zarania to zaproponowano, a więc Grecji i Turcji. Fundamentem tych umów od zawsze było rozciągnięcie, w największym możliwym zakresie, reguł swobodnego przepływu czynników produkcji i związanego z tym coraz bardziej złożonego reżimu regulacyjnego, na nowe państwo. Jak dowodzą oba te przykłady może stanowić to funkcję przygotowania do członkostwa albo jedynie ułożenia trwałych stosunków zewnętrznych, ale jednak o bardzo bliskim charakterze. Stąd dla stosunków wzajemnych między oboma stronami, najpierw unia celna, następnie wspólny, a wreszcie wewnętrzny rynek musiały stanowić podstawowy punkt odniesienia, wspierane oczywiście pomocą techniczną i finansową. Sam rozwój tej pomocy, a także ujmując ogólniej swoista gotowość absorpcyjna Wspólnoty, niewątpliwie były w znacznym stopniu zdeterminowane zaawansowaniem stosunków na tym poziomie¹¹.

Pochodzący z roku 2014 Układ o Stowarzyszeniu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony, który ustanawia tzw. pogłębioną strefę wolnego handlu, to niezwykle rozbudowany i kompleksowy akt prawny – najdłuższy i najbardziej złożony w historii Wspólnoty/Unii Europejskiej¹². Już jego objętość może robić wrażenie – sam tekst zasadniczy ma około 100 artykułów więcej niż oba unijne Traktaty razem – liczy 486 artykułów zajmujących 170 stron, co wraz z 44-ma załącznikami i 3-ma protokołami urasta do ponad 2100 stron. Określa on przede wszystkim, ale nie tylko, zasady zaawansowanej integracji gospodarczej oraz szerzej rozumianej konwergencji regulacyjnej. Ich realizacja przyczynić się ma do zasadniczej transformacji ukraińskiego państwa i jego gospodarki – także na poziomie jakości demokracji, dobrego zarządzania oraz rządów prawa, co dobrze oddaje już początkowe sformułowanie Preambuly:

ZOBOWIĄZUJĄC SIĘ do bliskich i długotrwałych stosunków opartych na wspólnych wartościach, takich jak: poszanowanie zasad demokratycznych, praworządność, dobre sprawowanie rządów, prawa człowieka i podstawowe wolności, w tym prawa osób należących do mniejszości narodowych, niedyskryminacja osób należących do mniejszości i poszanowanie różnorodności, godności ludzkiej oraz zobowiązanie do poszanowania zasad wolnej gospodarki rynkowej, która ułatwi udział Ukrainy w politykach europejskich;

Wyobrażenie o skali wzajemnych stosunków dostarczyć może struktura 5-ciu z ogólnie 7-miu tytułów tego Układu, które obejmują aż 456 artykułów. Relatywnie skromne objętościowo (po 10 artykułów), choć niewątpliwie politycznie bardzo nośne są:

Tytuł II – Dialog i reformy polityczne, stowarzyszenie polityczne, współpraca i zbliżenie w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa
oraz

¹¹ K. Lenaerts, P. van Nuffel, *Constitutional Law of the European Union*, Sweet and Maxwell 2005, s. 845.

¹² Układ o stowarzyszeniu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony, Dz. U. L. 161 z 29.5.2014, str. 3–2137.

Tytuł III – Sprawiedliwość, wolność i bezpieczeństwo

Dotyczy to również zawierającego zaledwie 7 artykułów Tytułu VI dotyczącego *Współpracy finansowej*, w tym postanowień dotyczących zwalczania nadużyć finansowych.

Rzeczywisty zakres Układu widać dobrze analizując Tytuł V *Współpraca gospodarcza i sektorowa*, który choć nie jest najdłuższy licząc «tylko» 122 artykuły obejmuje najszerze spektrum współpracy w bardzo odległych dziedzinach podzielonych aż na 28 rozdziałów:

Współpraca w sektorze energetycznym, w tym kwestie dotyczące energii jądrowej; Współpraca makroekonomiczna; Zarządzanie finansami publicznymi: polityka budżetowa, kontrola wewnętrzna i audyt zewnętrzny; Podatki; Statystyka; Środowisko; Transport; Przestrzeń kosmiczna; Współpraca naukowo-techniczna; Polityka w dziedzinie przemysłu i przedsiębiorstw; Przemysł wydobywczy i metalurgiczny; Usługi finansowe; Prawo spółek, ład korporacyjny, rachunkowość i audyt; Społeczeństwo informacyjne; Polityka audiowizualna; Turystyka; Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich; Polityka rybołówstwa i polityka morska; Dunaj; Ochrona konsumentów; Współpraca w dziedzinie zatrudnienia, polityki społecznej i równości szans; Zdrowie publiczne; Kształcenie, szkolenie i młodzież; Kultura; Współpraca w dziedzinie sportu i aktywności fizycznej; Współpraca w zakresie społeczeństwa obywatelskiego; Współpraca transgraniczna i regionalna; Uczestnictwo w programach unii europejskiej i w działaniach jej agencji;

2. Znaczenie postanowień zapewniających swobodny przepływ

Z pewnością postanowienia całego Układu nie mogą ograniczać się jedynie nawet do samej sfery ekonomicznej. Natomiast zważywszy już na zakres i objętość Tytułu IV liczącego ponad 300 artykułów, a więc ok. 2/3 całości, nie można mieć wątpliwości, jakie aspekty Strony uznały za kluczowe dla rozwoju wzajemnych stosunków i ogólnego powodzenia procesu integracji. Reguluje on *Handel i zagadnienia związane z handlem*, a więc w szczególności:

- Traktowanie narodowe i dostęp towarów do rynku;
- Środki ochrony handlu;
- Bariery techniczne w handlu;
- Środki sanitarne i fitosanitarne;
- Ułatwienia celne i handlowe;
- Zakładanie przedsiębiorstw, handel usługami i handel elektroniczny;
- Płatności bieżące i przepływ kapitału.

Powyższy zakres nie wyczerpuje zawartości całego Tytułu IV-go, ale jest szczególnie bliski samej istocie zakresu rynku wewnętrznego. Należy tu zwrócić baczną uwagę na uregulowanie zasad traktowania przedsiębiorstw, oddziałów i przedstawicielstw, transgranicznego świadczenia usług wraz z określeniem dostępu do rynku i liberalizacji poszczególnych sektorów, a także warunków licencjonowania. Bardzo dokładnie uregulowano czasową obecność osób fizycznych odbywających

podróże służbowe, wyodrębniając osobno status personelu kluczowego, absolwentów odbywających staż, sprzedawców usług biznesowych, usługodawców kontraktowych oraz osób wykonujących wolne zawody.

Co interesujące natomiast zagadnienia dotyczące przepływu osób oraz traktowania i mobilności pracowników znalazły się w Tytule III-cim Umowy *Sprawiedliwość, Wolność i Bezpieczeństwo*, a więc niejako poza regulacjami czysto rynkowymi, co potwierdza wcześniej stawianą tezę. Podstawowy w tym zakresie art. 19 przewiduje, że Strony mają zapewnić pełne wdrożenie umowy o readmisji oraz umowy o ułatwieniach w wydawaniu wiz, a ponadto dolożyć wszelkich starań, aby zwiększyć mobilność obywateli, w szczególności podejmując stopniowo działania na rzecz wprowadzenia ruchu bezwizowego, po spełnieniu jednak szeregu warunków. Natomiast zgodnie z art. 17 traktowanie przyznane pracownikom będącym obywatelami Ukrainy na terytorium państwa członkowskiego (i odpowiednio w drugą stronę pracownikom unijnym na terytorium Ukrainy) musi być wolne od wszelkiej dyskryminacji ze względu na obywatelstwo w zakresie warunków pracy, wynagrodzenia lub zwolnienia, w porównaniu z obywatelami tego państwa członkowskiego. Tradycyjnie, jak w przypadku większości umów stowarzyszeniowych dotyczy to jednak wyłącznie pracowników zatrudnionych legalnie. Art. 18 przewiduje ewentualność poprawienia w miarę możliwości istniejących ułatwienia w dostępie do zatrudnienia pracowników ukraińskich, przyznane przez państwa członkowskie na mocy umów dwustronnych, uwzględniając sytuację na ich rynku pracy i z zastrzeżeniem miejscowego prawodawstwa. Ułatwienia tego rodzaju miałyby także dotyczyć przepisów w dodatkowych dziedzinach, w tym ułatwień w dostępie do szkoleń zawodowych.

W przeciwieństwie do powyższych, bardzo rozbudowanych regulacji rozdział poświęcony płatnościom bieżącym i przepływowi kapitału okazuje się więcej niż skromny, licząc zaledwie 4 artykuły. Stanowi to funkcję braku szczególnych problemów we wdrożeniu pełnej swobody w tym zakresie. Stąd art. 145 przewiduje, że w odniesieniu do transakcji na rachunku kapitałowym i finansowym bilansu płatniczego Strony zapewniają: swobodny przepływ kapitału związanego z bezpośrednimi inwestycjami dokonywanymi zgodnie z przepisami ustawowymi państwa przyjmującego oraz z inwestycjami dokonywanymi zgodnie z postanowieniami rozdziału dotyczącego zakładania przedsiębiorstw i handlu usługami, jak również likwidacją lub przeniesieniem tego kapitału oraz wszelkiego wynikającego z niego zysku. Pojawiał się ponadto obowiązek zapewnienia swobodnego przepływu kapitału związanego z kredytami dotyczącymi transakcji handlowych lub ze świadczeniem usług, w których uczestniczy rezydent jednej ze Stron oraz z inwestycjami portfelowymi, pożyczkami i kredytami finansowymi udzielonymi przez inwestorów drugiej Strony. Wykluczono ponadto wprowadzanie nowych ograniczeń w tym zakresie między rezydentami UE i Ukrainy oraz nadawanie istniejącym regulacjom bardziej restrykcyjnego charakteru.

Dodatkowo Tytuł IV Układu obejmuje bardzo rozbudowane i wymagające jeszcze dalszego rozważenia postanowienia dotyczące:

- Zamówień publicznych;
- Własności intelektualnej;
- Konkurencji;
- Zagadnień energetycznych związane z handlem;
- Handlu i zrównoważonego rozwoju.

Umowa przewiduje więc zaawansowane zasady gwarantujące otwieranie się unijnego rynku na szeroko rozumiany handel z Ukrainą – w początkowej fazie zresztą w oparciu o ideę asymetrii powodującej szybszą liberalizację na jej korzyść. Staje się to możliwe również dlatego, że następować ma konwergencja systemów regulacyjnych w różnych aspektach obrotu gospodarczego, która zawsze znacznie ułatwia swobodny przepływ, podważając zasadność stosowania barier ochronnych. Zostanie ona przeanalizowana dokładniej w następnym artykule. Warto już w tym miejscu zwrócić uwagę na art. 1-szy ust. 2 Umowy, który określa cele stowarzyszenia, a w punkcie d zalicza do najważniejszych z nich:

stworzenie warunków dla wzmożonych stosunków gospodarczych i handlowych w ramach dążenia do stopniowej integracji Ukrainy z rynkiem wewnętrznym UE, w tym poprzez stworzenie pogłębionej i kompleksowej strefy wolnego handlu zgodnie z Tytułem IV niniejszego Układu,

oraz

wspieranie wysiłków Ukrainy mających na celu przejście do funkcjonującej gospodarki rynkowej między innymi poprzez stopniowe zbliżenie jej prawodawstwa do prawodawstwa Unii.

Zarówno więc na poziomie regulacji szczególnych, jak i podstawowych założeń dostrzec tu można odwołanie do modelu integracjomającego w sposób zaawansowany odwzorować niezbędne, a zarazem możliwe do realizacji w tym kontekście, aspekty modelujednolitego rynku wewnętrznego. Jest on zresztą intensywnie «reprezentowany» już w Preambule, służąc zarówno samej integracji jak i właśnie ogólnemu rozwojowi i zasadniczej modernizacji całego państwa ukraińskiego:

UZNAJĄC, że taka pogłębiona i kompleksowa strefa wolnego handlu, powiązana z szerszym procesem zbliżenia prawodawstwa, przyczyni się do dalszej integracji gospodarczej z rynkiem wewnętrznym Unii Europejskiej zgodnie z niniejszym Układem;

ZOBOWIĄZUJĄC SIĘ do stworzenia nowego klimatu sprzyjającego stosunkom gospodarczym między Stronami, a nade wszystko rozwijaniu handlu i inwestycji oraz stymulowaniu konkurencji, które mają kluczowe znaczenie dla restrukturyzacji i modernizacji gospodarczej;

W podsumowaniu tej części rozważań należy podkreślić, iż oczywiście na obecnym etapie trudno przewidzieć rozwój sytuacji na Ukrainie, a także na ile możliwe będzie zrealizowanie celów oraz konkretnych postanowień Układu Stowarzyszeniowego. Nie ulega natomiast wątpliwości, że realizacja tego ambitnego planu miałaby kolosalne znaczenie dla rzeczywistej transformacji i unowocześnienia

państwa ukraińskiego, czyniąc z niego adekwatnego partnera stosunków międzynarodowych. Tak rozwinięta Ukraina byłaby zdolna do uczestnictwa w konkurencji światowej, a w przyszłości gotowa także do pełnego członkostwa w Unii Europejskiej, jeżeli tylko odpadłyby przeszkody polityczne – zarówno po stronie jej wschodniego sąsiedztwa, jak i samych partnerów unijnych.

Dlatego właśnie model rynku wewnętrznego pozostaje bardzo atrakcyjnym punktem odniesienia – zarówno jako partner handlowy ułatwiający rozwój gospodarki ukraińskiej, jak i przede wszystkim kompleksowy wzorzec modernizacyjny. Nawet więc jeżeli współpraca z nim oraz dostosowanie do jego reguł wiąże się ze znacznymi obciążeniami, a nawet wyrzeczeniami, wydają się one nie tylko korzystne w ostatecznym rozrachunku i warte poniesienia, ale właściwie niezbędne dla zachowania suwerennej przyszłości Ukrainy.

Bibliografia:

1. Cieśliński A., Konstrukcja prawna swobód rynku wewnętrznego Unii Europejskiej, Wrocław 2013.
2. Cieśliński A., Wspólnotowe prawo gospodarcze, t. 1. Swobody rynku wewnętrznego, Warszawa 2009.
3. Cieśliński A., Umowa stowarzyszeniowa w systemie prawa Wspólnot Europejskich, Wrocław 1999 r.
4. Craig P., de Burca G., EU law. Text, Cases and Materials, Oxford 2008.
5. Davies G., Nationality Discrimination in the European Internal Market, The Hague 2003.
6. Dąbrowska P., Gromnicka E., Gruszczyński Ł., Nowak B., Pudło A., Swobodny przepływ towarów, cz. 1, [w:] Prawo gospodarcze Unii Europejskiej, red. J. Barcz, Warszawa 2011.
7. Hajn Z., Swobodny przepływ pracowników wewnątrz Unii Europejskiej, cz. 2, [w:] Prawo gospodarcze Unii Europejskiej, red. J. Barcz, Warszawa 2011.
8. Lenaerts K., van Nuffel P., Constitutional Law of the European Union, Sweet and Maxwell 2005.
9. Mortelmans K., The Common Market, the internal market and the single market, what's in a market?, «Common Market Law Review», 35, 1998, nr 1.
10. Pelkmans J., Mutual Recognition in Goods and services: An Economic Perspective, [w:] The Principle of Mutual Recognition in the European Integration Process, eds F. Kostoris, P. Schioppa, Basingstoke 2005.
11. Polska w Unii Europejskiej: nasze warunki członkostwa, Biuro ds. Referendum Europejskiego KPRM, 2003.
12. Shaw J., Hunt J., Wallace Ch., Economic and social law of the European Union, Basingstoke 2007.
13. Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner Ch., Textbook on EC Law, Oxford University Law 2003.

14. Stone Sweet A., *The European Court and Integration*, [w:] *The Judicial Construction of Europe*, Oxford 2004.

15. Sushko O., Zelinska O., Khorolskyy R., Movchan V., Solonenko I., Gumeniuk V., Triukhan V., *EU-Ukraine Association Agreement: guideline for reforms*, KAS Policy Paper 20, Kyiv 2012.

16. Weatherill S., *Why harmonise?*, [w:] *European Union Law for Twenty-First Century. Rethinking the New Legal Order*, vol. 2. *Internal Market and Free Movement Community Policies*, eds T. Tridimas, P. Nebbia, Oxford 2004.

17. White R. C., *Workers, Establishment, and Services in the European Union*, Oxford 2004.

18. Wolczuk K., *Ukraine and the EU: turning the Association Agreement into a success story*, European Policy Centre, Policy Brief, 23 April 2014.

Summary

EU Single Internal Market System and Ukraine from Perspective of Association Agreement

This article is part of a bigger paper that is going to be published in this volume and the following one. Its purpose is to analyze current situation of Ukraine after the entering into force of Association Agreement. The idea of its author is to juxtapose the legal system of EU single internal market and its rules with the set of obligations regarding introduction of free movement of goods, persons, services and capital in coming years steaming from this Agreement. The reason to concentrate on this particular part of EU-Ukraine relations is the fundamental meaning of above rules both for the modernization and future development of Ukraine and its future capability to apply for real membership. In order to evaluate this the first article analyzed the legal construction of the Association Agreement itself. The second one will be concerned on the convergence between the regulatory frameworks of Ukraine and the EU seen as a way to its integration into the European economic legal space.

Keywords: Association Agreement, Ukraine-EU, Single Internal Market, Harmonization.

Александр Чесьлінські

д-р наук
Вроцлавський університет
alek@prawo.uni.wroc.pl

Система єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу та Україна з перспективи Угоди про асоціацію

Ключові слова: Угода про асоціацію, Україна-ЄС, Єдиний внутрішній ринок, гармонізація.

I. Єдиний внутрішній ринок як феномен інтеграції

Внутрішній ринок ЄС, передбачений у ст. 26 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЕС), становить своєрідний феномен, який передусім забезпечує функціонування між державами-учасниками економічний простір без внутрішніх кордонів, який забезпечує свободу руху товарів, послуг, осіб і капіталу в обсязі, зустрічається не званому досі у міжнародних відносинах. У ширшому розумінні він також сприяє економічному розвитку і навіть мирному співіснуванню країн ЄС. В добу сьогодення зростання сумнівів щодо сенсу поглиблення інтеграції у середині організації, а й навіть євро скептицизмові, який зростає, хоча б у британському випадку, виявляється що він є одним з небагатьох досягнень цього процесу, який не створює реального опору. У той же час він користується загальним визнанням, навіть якщо заперечення викликають деякі методи його реалізації. Інколи навіть може скластися враження, що це саме свобода руху, яка є його основою, є

тим єдиним, що реально об'єднує європейські країни, становлячи свого роду панацею від відсутності справжніх політичних зв'язків, а також забезпечуючи надійну і сталу точку відліку.

Зрештою від початку існування Європейського Економічного Співтовариства це був незвично ефективний юридичний інструмент ліквідації бар'єр в торгівлі між державами-учасницями, а необмежений обіг факторів виробництва і робочої сили не тільки приніс багато позитивних економічних і політичних ефектів цілим економічним системам держав, але й також впливав на розвиток індивідуальних прав. Звичайно, це не було б можливим у такій мірі, якби від початку не охоплювало цілей, які виходять поза саму лише вільну торгівлю, на рівні відомому, як, наприклад, в СОТ. Що цікаво, значна роль саме цих гарантій становить не лише функцію договірних положень, а й рівною мірою становить результат розвитку практики Суду Справедливості Європейського Союзу. Воно викликало лібералізаційні і дерегуляційні ефекти, полегшуючи звичайно протистояння протекціонізму, а навіть інтервенціонізму, який застосовувався частиною держав. У більш загальному вимірі це, у свою чергу, спричинило формування двох способів розвитку ринку, а саме, так звану негативну інтеграцію, яка уособлює ліквідацію існуючих бар'єрів в торгівлі саме за допомогою судової практики, і позитивну інтеграцію, яка ототожнюється з гармонізацією, яка полягає у модифікації і створенні спільних правових інструментів і інституцій, які відповідають за їх реалізацію¹.

Зараз не підлягає сумніву, що єдиний внутрішній ринок, як звучить його повна назва², належить до найважливіших досягнень цілого процесу інтеграції і вважається одним з основних елементів економічної конструкції ЄС чи навіть так званою мегазасадою *sui generis*, яка дає широку основу реалізації різних засобів на наднаціональному рівні. Первинним джерелом його створення була Біла Книга Європейської Комісії³ від 1985 р., яка опиралася зокрема на ідеї знесення різного роду бар'єрів, як фізичних, так і технічних, що мало би дозволити створити простір схожий до внутрішньо національного ринку, але також включало б розвинуту програму впровадження законодавства спільноти у дуже широку сферу регулювання. Важливим було прийняти широкого визначення цих бар'єрів, яке б охоплювали різні сфери державного регулювання імпорту, такі як контрольні процедури, допуск до державного

¹ P. Dąbrowska, E. Gromnicka, L. Gruszczyński, B. Nowak, A. Pudło, *Swobodny przepływ towarów*, ч. 1, [w:] *Prawo gospodarcze Unii Europejskiej*, під ред. J. Barcz, Варшава 2011, с. 1–23; *Swobodny przepływ pracowników wewnątrz Unii Europejskiej*, ч. 2, під ред. Z. Hajn, [w:] *Prawo gospodarcze Unii...*, с. 2–11; J. Pelkmans, *Mutual Recognition in Goods and services: An Economic Perspective*, [w:] *The Principle of Mutual Recognition in the European Integration Process*, eds F. Kostoris, P. Schioppa, Basingstoke 2005, с. 8.

² Генезис внутрішнього ринку, а також аналіз його суті див. А. Cieśliński, *Wspólnotowe prawo gospodarcze*, т. 1. *Swobody rynku wewnętrznego*, Варшава 2009, с. 3 і наст.

³ Закінчуючи Єдиний Ринок: White Paper From The Commission To The European Council COM (85), http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf.

обороту, імпорتنі ліцензії, сертифікати і вимоги до товарів, заборони ввезення, обов'язок наявності інфраструктури в приймаючій країні і ін. Договірну основу для цього проекту, яка зараз знаходиться у вищезгаданій ст. 26 ДФЄС, а також правові інструменти для цих дій забезпечили зміни запроваджені відповідно до Єдиного Європейського Акта в 1986 р.⁴

У свою чергу створення і будівництво внутрішнього ринку стали серйозним викликом через протистояння у філософському баченні методів регулювання економіки, які представляли головні держави-учасниці. Одночасно, незважаючи на те що Біла Книга ґрунтувалась на графік, який мав бути реалізований до кінця 1992 р., ще довго після цієї дати було важко говорити про єдиний ринок, як про повний і закінчений проект і навіть сьогодні це здається частково гіпотетичним. Це впливає зрештою зі суттєвої зміни концепції, яка полягає у відмові від перспективи остаточної цілі, що у закритій формі мала б бути досягнута у прийнятні строки, бачення на користь динамічного проекту, який еволюціонує, як під кутом своєї конструкції і правових інструментів, так і сфери регулювання⁵. Тому не слід дивуватись, що в наступних роках приймаються чергові програми, покликані забезпечити розвиток єдиного ринку⁶.

Повертаючись до ідеї негативної інтеграції, варто підкреслити, яке значення для цієї цілої конструкції відіграють саме свободи внутрішнього ринку, які виросли до рангу центральної осі цілого процесу інтеграції – як у загальному вимірі, так і з перспективи прав індивідуальних учасників ринку⁷. Вони дозволили ефективно боротися з протекціонізмом, а також подолати відмінності між державами-учасницями, що створило ситуацію, коли неодноразова гармонізація на рівні Євросоюзу залишилася лише доповненням⁸. Для правильного розуміння системи свобод не достатньо лише опиратися на згадану ст. 26 ДФЄС, яка має більш символічний характер, і не співпадає з каталогом, який виникає з подальших, спеціальних норм Договору. Це визначення передбачає товари, послуги, осіб і капітал, а як відомо, п. 2 ст. 63 ДФЄС додає ще платежі, натомість, замість загальної свободи руху осіб з'являються інші свободи, до яких належить свобода руху працівників згідно ст. 45, а

⁴ Первинно це була ст. 8 а Договору ЄЕС, після Маастриського Договору – 7а ДЄС, А після Амстердамського Договору – 14 ДЄС.

⁵ J. Shaw, J. Hunt, Ch. Wallace, *Economic and social law of the European Union*, Basingstoke 2007, с. 78–79.

⁶ Серед них варто принаймні згадати *Plan działania na rzecz jednolitego rynku Komisji Europejskiej z 1997p.*: http://ec.europa.eu/internal_market/strategy/action-plan_en.htm. а також *Strategię rynku wewnętrznego z 1999 p.*: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council of 24 November 1999 – Strategy for Europe's Internal Market [COM(1999) 624 final]

⁷ R. C. White, *Workers, Establishment, and Services in the European Union*, Оксфорд 2004, с. 3.

⁸ Теоретичний аналіз свобод див. А. Cieśliński, *Konstrukcja prawna swobód rynku wewnętrznego Unii Europejskiej*, Вроцлав 2013.

також свобода підприємництва згідно ст. 49, які забезпечують постійну діяльність в інших державах учасниках, – відповідно, в рамках зайнятості або виконання роботи на власний рахунок.

Крім того, в контексті внутрішнього ринку згадка про свободу руху осіб є настільки проблематичним питанням, що від впровадження громадянства ЄС цей рух пов'язується передусім з цією інституцією, гарантується зокрема у ст. 21 ДФЄС усім громадянам держав-учасниць і членам їхніх родин, а також відривається від суто економічного виміру. Звичайно, можна припускати, що він становить необхідний субстрат ринкових свобод, але власне норми Договорів, які їх стосуються, опираються на конкретних свободах. Стаття 21 є правом громадян на особливий статус, яке становить основу для надання різноманітних уповноважень, навіть суспільного характеру, усім, а не лише обраним громадянам держав-учасниць, і, звичайно, сфера його предметного охоплення виходить поза бенефіціарів внутрішнього ринку. Однак також в рамках сучасних міжнародних договорів ЄС, проблематика чистого руху і перебування осіб знаходиться поза економічною системою, хоча очевидно це не мусить підрозумівати повного права в'їзду і поселення іноземців з-поза ЄС.

В системі Євросоюзу свободи уособлюють в деякій мірі можливість відмови від чинного законодавства у багатьох сферах внутрішнього ринку, а також опору на рішеннях Суду ЄС, який розширює границі негативної інтеграції, завдяки їх відкритому і динамічному характеру, що інколи визначається як *judicial harmonisation*⁹. Однак одночасно важко не помітити, що організовуючи єдиний ринок, Європейський Союз, незважаючи на все, став великою регулювальною системою, яка не завжди дотримується ідеї вільної торгівлі, нехтуючи нею при виникненні інших проблем в процесі створення великого спільного простору, а також охорони інших цінностей, яким загрожує лібералізація. Це знаходить своє відображення в зовнішніх відносинах ЄС, що становить предмет подальших роздумів.

II. Модель відносин Європейського Союзу з Україною

Здається, що варто подивитися ширше на значення ідеї отців-засновників Європейських Спільнот, для яких вільна торгівля з самого початку не була самоціллю. Вона була вибрана як найбільш вигідний в існуючому історично-

⁹ S. Weatherill, *Why harmonise?*, [w:] *European Union Law for Twenty-First Century. Rethinking the New Legal Order*, т. 2. *Internal Market and Free Movement Community Policies*, eds T. Tridimas, P. Nebbia, Оксфорд 2004, с. 12. J. Shaw, J. Hunt, Ch. Wallace, *Economic and social...*, с. 12–15. A. Stone Sweet, *The European Court and Integration*, [w:] *idem, The Judicial Construction of Europe*, Оксфорд 2004, с. 3; G. Davies, *Nationality Discrimination in the European Internal Market*, The Hague 2003, с. 3. Див. також цікаву статтю K. Mortelmans, *The Common Market, the internal market and the single market, what's in a market?*, «Common Market Law Review», 35, 1998, № 1.

політичному контексті спосіб інтеграції, або в ширшому розумінні забезпечення миру в Європі. Цей спосіб дозволяв схилити до співпраці і випрацювати категорію спільного інтересу, а також поглиблювати співзалежність і навіть солідарність між народами, хоча з впевненістю можна сказати, що в 50-х роках ніхто не міг собі уявити, наскільки значного розвитку зазнає Європейський Союз протягом наступних декад.

Засадничість підбору такого методу європейської інтеграції, якому ми хоча б частково завдячуємо також сучасною формою і територією Євросоюзу, не повинна закінчуватися на її сучасних границях, тим більше, що вона об'єднує в собі відсутність політичних розбіжностей з великою ефективністю в досягненні далекосяжних цілей. Протягом наступних десятиліть цей метод знову може забезпечити більш відповідні інструменти для впорядкування ситуації на тих просторах європейського континенту, на яких не буде домінувати російський імперіалізм. Однак не можна виключити, що політична кон'юнктура, яка постійно змінюється, зробить неможливим досягнення повністю аналогічних результатів.

Однак з впевненістю є слушним розгляд значення єдиного внутрішнього ринку для такої країни, як Україна. З цієї метою слід приймати подвійну перспективу – з однієї сторони цю поточну і вже функціонуючу, яка визначається рамками вже чинної Угоди про асоціацію з ЄС, а з іншої – набагато більш віддалену і поки що досить гіпотетичну перспективу можливого членства у ЄС. В двох випадках натомість саме ця складна юридично-економічна система становить ключовий пункт посилення, який вимагає передусім аналізу з перспективи самої конструкції даної Угоди, що становить предмет дослідження цієї статті конкретних зобов'язань гармонізації законодавства, що будуть досліджені у наступній статті.

Ризикуючи, можна висунути тезу про те, що рівень просування Української держави в пристосуванні до її стандартів, а також здатність до участі в ній, навіть на обмежених принципах, може становити в майбутньому один з основних критеріїв оцінки самої здатності до членства. В залежності від результатів не забракне аргументів для прихильників або противників такого рішення, а відтак сприятиме найбільш важливим розв'язкам – політичним, які після розгляду на найвищому рівні визначать майбутнє східного сусіда Польщі.

У цьому контексті варто підкреслити роль відомих кваліфікаційних критеріїв, які повинен виконати кандидат на членство, визначених після падіння комунізму з думкою про держави, які тоді отримали політичну незалежність, що дозволило б реалізувати такого виду амбіції. Вони були опрацьовані на Саміті Європейської Ради в Копенгагені в 1993 р. і доповнені на Саміті Європейської Ради в Мадриді в 1995 р., передбачаючи між іншим існування ефективної ринкової економіки, яка була б готова протистояти тиску конкуренції і власне силам внутрішнього ринку ЄС, а також здатність до виконання обов'язків держави-учасниці, які виникають з права і політики ЄС.

1. Загальна характеристика договору про асоціацію

Зосереджуючись передусім на поточній перспективі слід нагадати, що угоди про асоціацію, які укладаються на підставі сучасної ст. 217 ДФЄС, реалізуються на європейському континенті від початку існування Європейського Економічного Співтовариства, становили інструмент інтеграції у широкому розумінні¹⁰. Хорошим прикладом цього може бути сучасна доля двох держав, яким це було запропоновано на початку, а саме Греції і Туреччині. Фундаментом цих договорів завжди було розширення, в максимально можливій мірі, правил вільного руху факторів виробництва і пов'язаного з цим щораз складнішого регуляційного режиму для нової держави. Як підтверджують ці два приклади, це може виконувати функцію приготування до членства або тільки формування тривалих зовнішніх відносин, але все таки дуже близького характеру. Звідси для взаємних відносин між двома сторонами, спочатку митний союз, а потім спільний і нарешті внутрішній ринок повинні становити основний пункт призначення, який звичайно підтримувався фінансовою і технічною допомогою. Сам розвиток цієї допомоги, а також, беручи у загальному, абсорбційна готовність Євросоюзу, без сумніву були значною мірою зумовлені розвитком взаємин на цьому рівні¹¹.

Угода про Асоціацію, підписана у 2014 р. між Європейським Союзом і його державами-учасницями, з однієї сторони, і Україною, з іншої сторони, який створює так звану поглиблену зону вільної торгівлі, це надзвичайно розбудований і комплексний правовий акт – найдовший і найбільш складний в історії Спільноти/Європейського Союзу¹². Вже його об'єм є вражаючим – сам основний текст налічує на 100 статей більше ніж два Договори ЄС разом узяті – налічує 486 статті, займаючи 170 сторінок, що разом з 44 Додатками і 3 Протоколами зростає до понад 2100 сторінок. Передусім, але не тільки, Угода визначає принципи поглибленої економічної інтеграції, а також регуляторної конвергенції, яка розуміється ширше. Реалізація положень Угоди має посприяти принциповій трансформації Української держави і її економіки – також на рівні якості демократії, доброго управління і верховенства права, що добре відображено у початковому формулюванні Преамбули:

ВІДДАНІ тісним і тривалим відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, а саме: на повазі до демократичних принципів, верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і повазі до різноманітності, людської гідності та

¹⁰ Аналіз договорів про асоціацію див. A. Cieśliński, *Umowa stowarzyszeniowa w systemie prawa Wspólnot Europejskich*, Вроцлав 1999 р.

¹¹ K. Lenaerts, P. van Nuffel, *Constitutional Law of the European Union*, Sweet and Maxwell 2005, с. 845.

¹² Договір про асоціацію між Європейським Союзом і його країнами-членами, з однієї сторони і Україною, з другої сторони, Збірник законів. L 161 від 29.5.2014, с. 3–2137.

відданості принципам вільної ринкової економіки, які сприяють участі України в Європейських політиках.

Уявлення про масштаб взаємних стосунків може надати структура 5-ти з 7-ми загальних розділів цього Договору, який налічує 456 статей. Відносно скромні у своєму обсязі (по 10 статей), хоча безсумнівно політично дуже важливі:

Розділ II – Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво і конвергенція у сфері зовнішньої та політики безпеки, а також Розділ III – *Юстиція, свобода та безпека.*

Це також стосується Розділу VI, який охоплює загалом 7 статей і який стосується *Фінансового співробітництва та положень щодо боротьби з шахрайством.*

Справжнє охоплення регулювання Договору добре видно з аналізу Розділу V Економічне та галузеве співробітництво, який хоч і не є найдовшим, налічуючи «лише» 122 статті, охоплює найширший спектр співпраці у багатьох сферах, поділених аж на 28 глав:

Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику; Макроекономічне співробітництво; Управління державними фінансами: бюджетна політика, внутрішній контроль і зовнішній аудит; Оподаткування; Статистика; Навколишнє середовище; Транспорт; Космос; Співробітництво у сфері науки та технологій; Політика у сфері промисловості та підприємництва; Співробітництво у видобувній та металургійній галузі; Фінансові послуги; Законодавство про заснування та діяльність компаній, корпоративне управління бухгалтерський облік та аудит; Інформаційне суспільство; Політика з питань аудіовізуальної галузі; Туризм; Сільське господарство та розвиток сільських територій; Політика у галузі рибальства та морська політика; Ріка Дунай; Захист прав споживачів; Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей; Громадське здоров'я; Освіта, навчання та молодь; Культура; Співробітництво у сфері спорту та фізичної культури; Співробітництво з питань громадянського суспільства; Транскордонне та регіональне співробітництво; Участь у програмах та агентствах Європейського Союзу.

2. Значення положень, які забезпечують свободу руху

З впевненістю можна сказати, що положення цілої Угоди не можуть бути обмежені лише до економічної сфери. У свою чергу зважаючи на сферу регулювання і об'єм Розділу IV, який налічує понад 300 статей, а значить біля 2/3 сукупності, можна безсумнівно сказати, які саме аспекти сторони визнали ключовими для розвитку взаємних стосунків і загального успіху процесу інтеграції. Він регулює *Торгівлю і питання, пов'язані з торгівлею*, отже зокрема:

- Національний режим та доступ товарів на ринки;
- Засоби захисту торгівлі;
- Технічні бар'єри у торгівлі;
- Санітарні та фіто санітарні заходи;
- Митні питання та сприяння торгівлі;
- Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля;
- Поточні платежі та рух капіталу.

Вищезгадані сфери регулювання не вичерпують вмісту цілого IV-го Розділу, але знаходяться особливо близько до самої суті внутрішнього ринку. Слід звернути особливу увагу на врегулювання засад розуміння підприємств, відділень і представництв, транскордонного надання послуг разом з визначенням доступу до ринку і лібералізації окремих секторів, а також умов ліцензування. Дуже точно врегульовано тимчасову присутність фізичних осіб, які перебувають у службових поїздках, окремо виділяючи статус ключового персоналу, випускників, які перебувають на стажуванні, продавців бізнес послуг, постачальників контрактних послуг чи позаштатних працівників.

Що цікаво, питання, яке стосується руху осіб, а також розуміння працівників і їх мобільності опинилися в Розділі III Договору *Юстиція, свобода і справедливість*, отже вони знаходяться за межами чисто ринкового регулювання, що підтверджує раніше поставлену тезу. Основна у цій сфері ст. 19 передбачає, що Сторони мають забезпечити повне впровадження договору про реадмісію і договору про спрощення видачі віз, а крім того прикласти усіх можливих зусиль, щоб збільшити мобільність громадян, зокрема вживаючи поступових заходів для запровадження безвізового режиму, після виконання ряду умов. У свою чергу, відповідно до ст. 17 до розуміння працівників, які є громадянами України на території держави-учасниці (і відповідно в іншу сторону – працівників Євросоюзу на території України), повинне бути вільним від всілякої дискримінації з огляду на громадянство у сфері умов праці, заробітної плати або звільнення, в порівнянні із громадянами цієї держави-учасниці. Традиційно, як у випадку більшості договорів про асоціацію, це однак стосується виключно працівників, які працевлаштовані офіційно. Ст. 18 передбачає можливе покращення в міру можливостей існуючих полегшень у сфері доступу до працевлаштування для українських працівників, визнане державами-учасницями на підставі двосторонніх угод, зважаючи на ситуацію на їхньому ринку праці і у відповідності з місцевим законодавством. Такого роду полегшення повинні були б також застосовуватися до приписів у додаткових сферах, в тому числі в полегшенні доступу до професійної підготовки.

На відміну від вищезгаданих розділів, з дуже розбудованим регулюванням, розділ присвячений поточним платежам і руху капіталів здається більш ніж скромним, нараховуючи лише 4 статті. Це залежить від відсутності

конкретних проблем в здійсненні повної свободи у цій сфері. Звідси ст. 145 передбачає, що у відношенні до трансакцій на грошовому і фінансовому рахунку платіжного балансу Сторони забезпечують: безперешкодний рух капіталу пов'язаного з прямими інвестиціями, які здійснюються відповідно до чинного законодавства країни бенефіціара, а також з інвестиціями, які здійснюються згідно з положеннями розділу, який стосується заснування підприємств і торгівлі послугами, як і ліквідації або переміщення цього капіталу і всілякого отриманого з нього прибутку. Крім того, з'явився обов'язок забезпечення вільного руху капіталу, пов'язаного з кредитами, які пов'язані з торговими трансакціями або з наданням послуг, в яких бере участь резидент однієї із сторін, а також з портфельними інвестиціями, позиками і фінансовими кредитами, які надаються інвесторами іншої сторони. Більше того, виключається введення нових обмежень у цій сфері між резидентами ЄС і України, а також надання існуючому регулюванню більш обмежуючого характеру.

Додатково Розділ IV охоплює дуже розбудовані положення, що вимагають подальшого обговорення і стосуються:

- Державних замовлень;
- Інтелектуальної власності;
- Конкуренції;
- Енергетичних питань, пов'язаних з торгівлею;
- Торгівлі і сталого розвитку.

Таким чином, Угода передбачає поглиблені засади, які гарантують розкриття європейського ринку для торгівлі з Україною у широкому розумінні – зрештою в початковій фазі, опираючись на ідею асиметричності, яка сприяє швидшій лібералізації на її користь. Це стає можливим також завдяки тому, що повинна відбутися конвергенція регуляційних систем у різних аспектах господарського обороту, яка завжди значною мірою полегшує свободу руху, піддаючи сумніву обґрунтованість використання торгових бар'єрів. Вона буде проаналізована у наступній статті. Проте варто вже у цьому місці звернути увагу на ст. 1-шу п. 2 Договору, яка визначає цілі асоціації, а в пункті d наведені найважливіші з них:

запровадити умови для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV,

а також

*підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС.*

Отже, як на рівні детального, так і загального регулювання тут можна вбачати посилення на модель інтеграції, яка повинна дуже детально відтворювати найнеобхідніше, і одночасно те, що може бути реалізовано у цьому

контексті, аспекти моделі єдиного внутрішнього ринку. Зрештою вона інтенсивно «представляється» вже у Преамбулі, таким чином слугуючи як самій інтеграції, так і власне загальному розвитку і докорінній модернізації цілої Української держави:

ВИЗНАЮЧИ, що така поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі, пов'язана з процесом широкомасштабної адаптації законодавства, буде сприяти подальшій економічній інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, як це передбачено цією Угодою.

ВІДДАНИ розвитку нового сприятливого клімату для економічних відносин між Сторонами, насамперед для розвитку торгівлі та інвестицій і заохочення конкуренції, які є ключовими факторами для економічної реструктуризації та модернізації.

Підсумовуючи цю частину роздумів варто підкреслити, що звичайно ж на сучасному етапі важко передбачити розвиток ситуації в Україні, а також наскільки буде можливою реалізація цілей і конкретних положень Угоди про Асоціацію. В свою чергу, не викликає сумніву, що виконання цього амбітного плану мало б колосальне значення для реальної трансформації і модернізації Української держави, роблячи з неї адекватного партнера у міжнародних відносинах. Настільки розвинута Україна, була б здатна до участі в світовій конкуренції, а в майбутньому була б готова до повного членства в Європейському Союзі, якщо б лише відпали політичні перешкоди – як зі сторони її східних сусідів, так і партнерів з Євросоюзу.

Саме тому модель внутрішнього ринку залишається дуже привабливим пунктом призначення – як, з однієї сторони, торговельного партнера, який полегшує розвиток української економіки, так і, з іншої сторони, комплексного прикладу модернізації. Таким чином, навіть якщо співпраця з ним, а також пристосування до його правил пов'язується із значними навантаженнями, а навіть самопожертвуваннями, вони видаються не тільки корисними в остаточному розрахунку і вартими, але необхідними для збереження суверенного майбутнього України.